

2. Předpoklady porozumění a dorozumění

Porozumět si můžeme tehdy, máme-li spolu alespoň něco společného. Ne úplně všechno, jenom něco. Aby však naše komunikace měla smysl, musíme se též od sebe lišit. Ale zase ne příliš, ne úplně.

Tedy: být si podobní – i nepodobní; mít něco společného i rozdílného.

Společný je nám mateřský jazyk, je nezbytným a kvalitním nástrojem našeho dorozumívání. Jenže nástroj sám nestačí, záleží na tom, jak s ním zacházíme. A navíc si různá poselství sdělujeme nejen slovy, nýbrž také mlčením, smíchem, pláčem, mrknutím oka, pokynutím rukou...

Matragánštinou nazvěme jazyk, který ovládají výlučně jen tvorové ze vzdáleného území jménem Matragánie. Leží kdesi v jiné Galaxii. Voda zní v matragánštině khriu, pít se řekne šuolig. Což ovšem my nevíme, neboť matragánsky u nás, jak známo, nikdo neumí.

I je mi díky sci-fi dopřáno setkat se s podivným tvorem – Matragáncem: nemá vůbec žádné vlasy, nedokážu rozlišit, je-li maskulinum nebo femininum. Řekněme, že tenhle tvor má žízeň. Kdyby nesměl použít jediného gesta, žádné neverbální signalizace, nepochopil bych, čeho si žádá, ani že vůbec něco chce, jestliže by pravil: „Khriu šuolig!“ Teprve až by udělal onen charakteristický pohyb rukou, napadlo by mě, že se jedná

o pití. A za okamžik by mi možná svítilo, že svým gestem nesděluje, jak moc flámoval před odletem z Matragánie, nýbrž že se chce napít právě teď. Takže i se vzdáleným Matragáncem se jaksi dorozumíme, budeme-li mluvit rukama a půjde-li o ta nejjednodušší sdělení, spojená s naší společnou, tak říkajíc biologickou existencí.

Obtížnější a vlastně neřešitelná situace nastane, budeme-li si chtít s Matragáncem porovnat styl žití v jeho mimozemské zemi s životem na jižní Moravě. Nic neporovnáme, protože si neporozumíme. Jenom se budeme rozpačitě usmívat, případně si poklepávat po ramenou. Nemáme společný jazyk slov, gesta nestačí.

Připusťme však, jsme přece v říši sci-fi, že Matragánci i našinec se naučí mluvit jazykem hutónským. A začnou si povídat o tom, co a jak u nich a jak na jižní Moravě. Postupně zjišťují, že se najde leccos podobného: nakupování v samoobsluhách, střídání chladného a teplého počasí, vinné sklípky... Liší se však v jednom pozoruhodném a významném. V Matragánii se totiž tamní homo sapiens množí zcela jinak než Moravané. Doroste-li občan Matragánie do určité nadváhy, odpadne z něj automaticky zcela nový a úplně hotový Matragáneček. Jeho vznik není spojený s žádným pocitem, citem, nadějí, úzkostí či radostí. Plození se nekoná, všechno se děje jen tak, samo od sebe. A tudíž se Matragánci nedělí na muže a ženy, jsou unisex. Vlastně jenom „uni“. Slova jako touha, láska, rodičovství, nevěra, rozvod jim vůbec nic neříkají. Nepěkná vize, není-liž pravda? Ale ještě u ní chvíli setrvejme. Kdyby začal náš člověk svému známému z Matragánie vyprávět o problémech manželství a rodiny v posttotalitním období nebo dokonce o svých vlastních milostných slastech i strastech, určitě nastane neporozumění. Velké a oboustranné, neboť chybí

shodná či obdobná životní zkušenost. Velice významná pro obyvatele jižní Moravy – zcela neznámá, a tudíž nepochopitelná pro Matragánce.

Tedy, jak řečeno: abychom si porozuměli, musíme netoliko mluvit stejným jazykem, nýbrž mít i určitou míru společných nebo alespoň obdobných zkušeností se světem kolem nás i v nás.

Odhoďme teď berličku utopických galaxií, s komunikačními potížemi i starostmi si vystačíme docela dobře my sami, pozemšťané. Mr. Smith z Iowy, Herr Schmied z Lipska a pan Kovář z Velkých Pavlovic pocítí hlad. Kdyby se všichni tři sešli v pražské restauraci „U Fleků“ a sdělili si, třeba prostřednictvím tlumočnicka, že svorně hladovějí, objednali by si řízek a pivo, aby hlad zahnali a zalili. Ale co když úplně stejnou větu pronese obyvatel nějaké země uprostřed Afriky v období dlouhého sucha? Nebo odněkud z Asie či Jižní Ameriky, kde mnoho lidí nemá co jíst, ať je sucho nebo prší. Jak si porozumějí naši tři hladoví kováři s hladovějícími nekováři? Pokud by se vůbec setkali, což je málo pravděpodobné, leč představitelné.

Ale i to byl příklad poněkud globální, mezikontinentální, zůstaňme raději doma. „Josef je správný člověk“, říkává pan Karel. Avšak pan Václav je opačného mínění, nemá Josefa rád, považuje ho za nemožného. Pan Karel totiž soudí, že správný a rozumný člověk je ten, kdo se šikovně a obratně pohybuje po světě, vše dokáže vyřídit, zařídit, obstarat. A takový je právě Josef, jemuž účel světí značný okruh prostředků. Kdežto pan Václav považuje za svého člověka zcela opačný typ. Správně, podle Václava, jedná ten, kdo se drží stranou obstarávání a je více obrácený k lidem než k obchodům. Setkají-li se Karel s Václavem a řeč se stočí na Josefa, nastane jedna velice častá

mezilidská situace – nedorozumění. Možná si časem leccos Karel s Václavem vysvětlí, jeden druhého pochopí, což ovšem vůbec není jisté. Určitě však budou i nadále spolu nesouhlasit v hodnocení charakteru pana Josefa. A zřejmě nejen v tom.

Tady už nejde jen o různorodé životní zkušenosti, nýbrž také o něco jiného. Oč? Uvažme poslední příklad z prostředí, které je nám patrně nejbližší.

„Budeme spolu šťastně a spokojeně žít“, slibují si upřímně novomanželé. Oba mají na mysli podobné, možná stejné emoční prožitky v budoucnosti, které by jim právem dovolily čas od času si říkat, že v jejich soužití převládá spokojenost, je vydařené. Jenomže ono tomu tak není, zjišťují oba shodně po několika málo letech. Bilancují negativně, řekl by manželský poradce. Oba manželé totiž mají zcela rozdílné představy o tom, jakými cestami dojít ke kýžené a společně chtěné spokojenosti v manželství. Jejich životní hodnotové orientace jsou, řekl by poradce teoretik, neslučitelné. Jeden považuje pevně a nezvratně za jedinou cestu ke štěstí mít nejméně tři děti a žít ve vlastním rodinném domku se zahradou. Ten druhý zase chce stejně odhodlaně a přesvědčeně pouze jedno dítě, komfortní byt v činžáku a co nejvíc cestovat po světě. A tak jejich manželské dialogy jsou stále hádavější, neshodnou se na žádném závažném rozhodnutí, snad kromě rozyodu. Jejich vidění a hlavně hodnocení světa i lidí jsou natolik rozdílné, že je nelze sladit do společného a pro oba uspokojivého životního stylu. Mohou si snad i porozumět, ale nedokáží se dorozumět, dohodnout.

Naše příklady – od Matraganie až po domov – dovoluji zobecnit: vzhledem k místu našeho zrození, ve vztahu ke kultuře i poměrům, v nichž je nám dáno vyrůstat a žít, jakož i k roz-

dílným zkušenostem, prožitkům i osobním vlastnostem, máme každý určitý rámeček, zorný úhel pohledu, způsoby vnímání, chápání a hodnocení světa, lidí i sebe sama. Utváříme si a nese-me v sobě zcela určité konstrukce světa, včetně toho, kam, jak a spolu s kým se po světě pohybovat. Druhé lidi a svůj vztah k nim vnímáme, prožíváme a posuzujeme jakoby zvláštními brýlemi. Abychom si porozuměli, mohli se domluvit, potěšit i pospolitě žít, je jednak nezbytné o brýlích vědět a za druhé by to měly být brýle, které dovolují alespoň trochu vidět podobně, slučitelně. Nebo o to usilovat. A kdo vidí víc, přesněji a širším zorným úhlem – ten má větší šanci druhým rozumět než člověk poloslepý. Což vše je pouze jiné vyjádření myšlenky, že musíme mít leccos podobného, máme-li se opravdu dorozumět.

Teď však skočme oběma nohama na opačný pól: do lákavé říše naprosté shody, úplného pochopení, ztotožnění se s druhým člověkem. Je to říše, kde natolik mizí rozdíly mezi Ty a Já – až nejsou žádné. Přehnané, neskutečné? Nevadí, pomůžeme si i zde utopit.

Ty a Já jsme přišli na svět shodně geneticky vybaveni jako jednovaječná dvojčata. Máme tytéž zážitky i zkušenosti, vše stejně vnímáme, prožíváme i hodnotíme. Také všechna naše přání se shodují, jsou identická. Co napadne jednoho, to si současně pomyslí i druhý. On je Já, Já jsem On. Jsme úplně stejní. Dost úděsná vize totální jednoty, nezdá se vám? Mluvit spolu nepotřebujeme, komunikace sice možná je, určitě však je zbytečná, nemá přece smysl být jeden druhému přesnou ozvěnou. Snad se jen krátce můžeme utvrzovat, že jsme pořád stejní. Ale ani to vlastně nepotřebujeme, neboť přece všechno shodně víme.

Dva póly, dva základní kameny našeho dorozumívání i nedorozumění: jistá míra shody a podobnosti – a jistá míra nestejnosti, rozdílů. Cítíte v tom taky určité napětí mnoha našich rozmluv, polemik, konfliktů? Napětí, které dodává lidské komunikaci životodárnou šťávu – nebo taky zhoubný jed.